

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ковальчук В.І., Федченко М.В.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

В статті розкрито сутність понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція». Проаналізовано тенденції розвитку вищої освіти відповідно до вимог ринку праці. Здійснено аналіз досліджень та виокремлено компетенції, які будуть затребувані на ринку праці. Представлено ключові компетентності для навчання впродовж життя рекомендовані Європейським Парламентом та Радою Європи (ЄС). Визначено вимоги до викладачів вищої школи щодо формування компетентностей студентів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, ринок праці, вища освіта, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Вітчизняна система освіти перебуває в протиріччі між ринком праці, який висуває вимоги до підготовки фахівців нової формації зі сформованими компетентностями та неспроможністю забезпечити якісну підготовку таких фахівців. Сьогодні завдяки впровадженню новітніх технологій ринок праці стрімко змінюється, актуалізуються запити на фахівців, які б швидко могли адаптуватися до цих змін. Здійснення даного запиту залежить від здатності системи освіти до змін, а сама ця здатність багато в чому визначається підходом до постановки цілей, відбору змісту, організації освітнього процесу, оцінці досягнутих результатів. З позицій компетентнісного підходу, який забезпечує якість освіти, конкурентноздатність випускників передбачає вміння самостійно мислити, використовуючи набуті знання для вирішення конкретних проблем (при цьому досвід ціниться значно вище, ніж просто ерудиція), іншими словами, основним безпосереднім результатом освітньої діяльності студента стає сформованість у нього ключових компетентностей. Проте сьогодні в освіті можемо констатувати факти низької мотивації студентів до навчання, а викладачів до професійного розвитку, використання в освітньому процесі неефективних методів навчання, недосконале матеріально-технічне та методичне забезпечення освітнього процесу, відсутність можливостей для набуття практичних навичок та професійного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади модернізації освітньої сфери, питання ефективної взаємодії вищої професійної освіти і ринку праці в умовах інноваційного розвитку суспільства та компетентнісного підходу досліджувалися і широко висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як В. Андрущенко, Н. Арістова, М. Афанасьєва, М. Дороніна, Ю. Зінковська, І. Зимня, В. Луговий, Т. Оболенська, О. Малихін, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, В. Ковальчук, Р. Патора, В. Радкевич, Г. Селевко, Ю. Сухарніков, Б. Холод, Ф. Хуторський, М. Армстронг, Ч. Вудруф, Х. Девіс, Дж. Равен та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. При значній кількості досліджень присвячених впровадженню компетентнісного підходу в освіті, мало дослідженою

залишається проблема формування компетентностей затребуваних на сучасному ринку праці.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є узагальнити теоретичні відомості про використання компетентнісно-орієнтованого підходу в професійній підготовці студентів у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Нова епоха розвитку вітчизняної освіти характеризується пошуком оптимальних способів реалізації компетентнісного підходу до навчання у закладах вищої освіти, що зумовлено соціально-політичним контекстом освіти. Проте, на практиці відхід вищої школи від усталеної парадигми мислення та дій відбувається досить повільно. Епоха інформаційної революції і штучного інтелекту зумовили необхідність критичної переоцінки установлених практичних основ педагогічної діяльності, перегляду традиційних підходів до підготовки майбутніх фахівців, в тому числі й педагогічних спеціальностей.

Підготовка сучасного фахівця на засадах компетентнісного підходу зумовлена низкою вимог, а саме: реформуванням вітчизняної системи освіти з урахуванням міжнародних норм і стандартів та здобутків національної освіти; створенням моделі сучасного європейського спеціаліста та умов його розвитку й самореалізації; визначенням переліку ключових компетентностей, компетенцій формування фахівця, їх змісту, рівня і показників сформованості з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду [1].

Причинами орієнтації на компетентнісний підхід в освіті є тенденція інтеграції і глобалізації світової економіки, необхідність гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти, визначеної Болонським процесом, зміна освітньої парадигми, різноманітність поняттєвого змісту терміна «компетентнісний підхід», вимоги державних освітніх стандартів. Загальними принципами компетентнісного підходу є зміщення акцентів з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок для формування й розвитку здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [2].

За визначенням А. Хуторського: «Компетентнісно орієнтований підхід – підхід до організації

освітнього процесу, спрямований на набуття особистістю певної суми знань і досвіду, що дають змогу їй робити висновки про щось, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватним чином у різних ситуаціях» [3, с. 61].

У роботі Дж. Равена «Компетентність у сучасному суспільстві» [4], що з'явилася в Лондоні 1984 р., дається чи не найперше розгорнуте тлумачення компетентності. Дослідник визначає компетентність як явище, яке «складається з великої кількості компонентів, багато з яких відносно незалежні один від одного, ... деякі компоненти відносяться скоріше до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть замінити один одного в якості складових ефективної поведінки» [4, с. 56]. Наукове значення досліджень Джона Равена полягає в тому, що він розглядає компетентність як специфічну здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі і містить вузько предметні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення. Крім того, Дж. Равен говорить про так звані «вищі компетентності», які незалежно від того, у якій предметній галузі проявляються, передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організовувати інших людей задля досягнення поставленої мети, готовність оцінювати й аналізувати соціальні наслідки своїх дій.

Проте ще й сьогодні існує плутанина в поняттях компетентність і компетенція. У деяких наукових працях, терміни компетенція і компетентність вживаються як синоніми (Дж. Равен), у інших вони чітко розмежовуються (В. Краєвський, А. Хуторський). На думку Н. Нагорної, така невідповідність виникла в наслідок неточного перекладу рекомендацій Ради Європи, коли англійське «competency» помилково перекладалося на співзвучне компетенція. Причиною цього є відповідність двох українських еквівалентів: компетенція і компетентність, одному англійському – competency(e) [5, с. 266].

Дефініція «компетенція» містить двозначність поняття, що розглядається, з одного боку, як правомірність суб'єкта, а з іншого, – як його обізнаність із конкретних питань; відбиває як кількість, так і якість знань і вмінь людини в певній сфері діяльності.

Одним із перших популяризаторів термінів «компетенція», «компетентність» є Н. Хомський, який наполягав у своїх дослідженнях на потребі бачити різницю між компетенцією як знанням та компетентністю як використанням, застосуванням знань, умінь, навичок [6, с. 36].

Дослідниця І. Зимня пропонує два підходи до оцінки понять «компетенція» та «компетентність». Для першого характерне ототожнення даних понять і навіть їхнє спільне використання у вигляді терміна «компетенції/компетентності» – для позначення здатності робити що-небудь добре або ефективно, відповідати вимогам, що висувуються при влаштуванні на роботу, а також здатності виконувати особливі трудові функції. Другий підхід вирізняється прагненням до розмежування і навіть протиставлення цих понять [7, с. 36].

В законі України «Про вищу освіту» компетентність трактується, як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мис-

лення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [8].

В Стандарті вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем, галузі знань – 01 – Освіта / Педагогіка, спеціальність – 015 – Професійна освіта визначено три блоки компетентностей, якими повинен володіти випускник: інтегральна, загальна і спеціальна (фахові) компетентності [9].

В авторських працях проаналізовано дослідження та виокремлено тенденції на ринку праці щодо затребуваних компетенцій [10; 11; 12; 13].

На думку експертів в освіті та інших сферах, включаючи бізнес, сьогодні людині необхідно мати ряд спеціальних навичок і компетенцій, які допомагають знайти людині своє місце на ринку праці:

- *критичне мислення*: вирішення проблем, міркування, аналіз, інтерпретація, узагальнення інформації;
- *дослідницькі навички і методи*;
- *креативність*: артистизм, цікавість, уяву, інновації, самовираження;
- *ініціативність*: наполегливість, самостійна робота, планування, самодисципліна, здатність до адаптації;
- *комунікація*: навички якісного усного та письмового спілкування, вміння говорити публічно і уважно слухати;
- *співробітництво*: лідерство, робота в команді, співпраця, віртуальний коворкінг [14].

В своєму дослідженні Future Work Skills 2020 Інститут майбутнього виокремлює 10 важливих навичок для успіху в роботі майбутнього: розуміння смислів; соціальний інтелект; уміння мислити поза рамками і правилами, адаптивне мислення; міжкультурна компетентність; обчислювальне мислення; медіа-грамотність; міждисциплінарність; проектне мислення; управління інформацією; уміння працювати віддалено; самомотивація, тайм-менеджмент в управлінні джерелами своїх доходів, управління онлайн-рекрутингом [15].

У World Economic Forum склали прогноз найбільш затребуваних компетенцій до 2020 року. Серед яких: вміння вирішувати складні завдання (Complex Problem Solving), критичне мислення, креативність, управління людьми, координація і взаємодія, емоційний інтелект, судження й прийняття рішень, клієнтоорієнтованість, вміння вести переговори, когнітивна гнучкість [16].

17 січня 2018 року схвалено оновлену редакцію ключових компетентностей для навчання впродовж життя – рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та Ради (ЄС). До них відносять: науки, технологія, інженерія, математика; цифрова; мовна; особиста, соціальна, навчальна; грамотність; громадянська; культурна обізнаність та самовираження; підприємницька [17].

Умови реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі науковці визначають в такому контексті:

- чітке усвідомлення учасниками освітнього процесу дидактичної специфіки поняття «компетентність»;

– конкретизоване визначення вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетентностей студентів та до основних етапів їх формування;

– послідовність реалізації компетентнісного підходу на різних етапах та рівнях формування змісту освіти [18, с. 53-54].

Сьогодні в освіті змінюються пріоритети. Для викладачів – це перехід від передачі знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання практичного досвіду; для учнів/студентів – це перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку, практичного осмислення; для керівництва навчальним закладом – це зміни у використанні ресурсів закладу освіти, впровадження принципів сталості та демократизації в управлінні, налагодження діалогу із зацікавленими групами населення.

Висновки. Компетентність – характеристика особистості, що забезпечує її самореалізацію, надає можливість індивідууму активно та продуктивно взаємодіяти із соціумом, уміття знаходити інформацію у невизначеній ситуації, досягання балансу між власними потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності, уміття задовольняти бажання, спираючись на норми.

Протиріччя між підходами до підготовки фахівців і сучасними вимогами до їх професійної

діяльності актуалізують проблему виокремлення інтегрованих показників становлення майбутнього фахівця в закладі вищої освіти і визначення шляхів сприяння даному процесу. Однією з важливих і необхідних вимог сучасної реальності виступає компетентнісно-орієнтований підхід, спрямований на набуття особистістю певної суми знань і досвіду, що дають змогу їй робити висновки про щось, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватним чином у різних ситуаціях.

Однією з провідних цілей сучасної вищої педагогічної освіти є розвиток у майбутнього фахівця бажання й уміття вчитися протягом всього життя, постійно доповнюючи соціальні та професійні знання й уміття, отримані у процесі навчання у вищій школі. Уміття вчитися як потреба в самовдосконаленні, засіб самореалізації є фундаментальною для педагога професійної школи. Майбутній фахівець, перш за все, повинен уміти звертатися до свого внутрішнього світу, розвивати систему особистісних психологічних здібностей, успішно взаємодіяти із суспільством задля самоактуалізації – самовираження, самовдосконалення.

Застосування компетентнісного підходу у професійній освіті створює передумови для більшого зближення результатів освіти до потреб суспільства та вимог ринку праці

Список літератури:

1. Антонова О.Є., Маслак Л.П. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 81-109.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
3. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.
4. Равен Джон. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
5. Нагорна Н.В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції / Н.В. Нагорна // Виховання і культура. – 2007. – № 1-2. – С. 266-268.
6. Хомский Н. Язык и мышление / Ноам Хомский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 126 с.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
8. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
9. Стандарт вищої освіти України другий (магістерський) рівень, галузь знань – 01 – Освіта / Педагогіка, спеціальність – 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями).
10. Ковальчук В.І. Розвиток вищої освіти відповідно до тенденцій і вимог ринку праці / Василь Іванович Ковальчук // Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 лютого 2016 року / Василь Іванович Ковальчук. – Київ: В-во «Міленіум», 2016. – С. 22-24.
11. Ковальчук В.І. Тенденції розвитку освіти в епоху інформаційного суспільства / Василь Іванович Ковальчук // Стратегії інтенсифікації вищої гуманітарної освіти в Україні та країнах ЄС: монографія / О.В. Малихін, В.І. Ковальчук, Н.О. Арістова, Р.А. Попов, І.С. Гриценко / Василь Іванович Ковальчук. – Київ: НУБіП України, 2017. – С. 7-134.
12. Ковальчук В.І. Формування в студентів навичок XXI століття у процесі професійної підготовки / В.І. Ковальчук, А.Ю. Серета // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції "Управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу" (16 березня 2018 р.) : в 2 ч. Ч. 1 / В.І. Ковальчук, А.Ю. Серета. – Житомир: ФОП Левковець, 2018. – С. 224-230.
13. Kovalchuk V. High education system challenges in the context of requirements of labour market and society / Vasyl Kovalchuk. // Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. – 2016. – С. 88-90.
14. Навьки XXI века [Електронний ресурс]. – Режим доступу к ресурсу: <http://eclab.by/texts/article/navyki-xxi-veka-v-obrazovatelnoy-programme-eclab>.
15. Goldman A. What skills will workers need to succeed in tomorrow's workplace? [Електронний ресурс] / Alex Goldman. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iftf.org/future-now/article-detail/3-new-invaluable-work-skills-for-2018>.
16. Ананьева Т. 10 компетенций, которые будут востребованы в 2020 году [Електронний ресурс] / Татьяна Ананьева. – Режим доступу к ресурсу: <http://hr-portal.ru/article/10-kompetency-kotorye-budut-vostrebovany-v-2020-godu>.
17. Ключові компетентності для навчання впродовж життя 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dystosvita.blogspot.pe/2018/01/2018.html>.
18. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. (під заг. ред. О.В. Овчарук). – К., 2004. – 111 с.

Ковальчук В.И., Федченко М.В.

Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженко

ВНЕДРЕНИЕ КОМПЕТЕНТНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

В статье раскрыта сущность понятий «компетентностный подход», «компетентность», «компетенция». Проанализированы тенденции развития высшего образования в соответствии с требованиями рынка труда. Осуществлен анализ исследований и выделены компетенции, которые будут востребованы на рынке труда. Представлены ключевые компетентности для обучения в течение жизни рекомендованные Европейским парламентом и Советом Европы (ЕС). Определены требования к преподавателям высшей школы по формированию компетенций студентов.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, компетентность, рынок труда, высшее образование, профессиональная подготовка.

Kovalchuk V.I., Fedchenko M.V.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

IMPLEMENTATION OF COMPETENCE-BASED APPROACH INTO THE STUDENTS' PROFESSIONAL TRAINING

Summary

In the article the author defines the essence of the notions “competence-based approach”, “competence” and “competency”. The tendencies of higher education development which correspond with the labor market demands are analyzed. The analysis of research is carried out and the competencies required for the labor market are elicited. The key competences for lifelong learning recommended by the European Parliament and the European Union are presented.

Keywords: competence-based approach, competency, competence, labor market, higher education, professional training.